

Monumentnummer*: 532374

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

*Woonplaats**

Utrecht

*Gemeente**

Utrecht

*Provincie**

Utrecht

*Straat**

Biltsestraatweg

*Nr**

160

*Toev.**

*Postcode**

3573 PS

*Woonplaats**

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

*Kadastrale gemeente**

Abstede

*Sectie**

C

*Kad. object**

Appartement

Grondperceel

8343

Abstede

C

8109

Abstede

C

8647

Abstede

C

7334

Abstede

C

8534

Abstede

C

8646

Abstede

C

8645

Abstede

C

7528

Abstede

C

8648

*Rijksmonumentomschrijving***

Cluster 38. Fortaanleg met aardwerken.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTAANLEG MET AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET

BUITENOEVERS EN (RELICTEN VAN OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN, MET HEKWERKEN EN MET VAN VOOR 1960 DATERENDE, GEBOUWDE EN AANGELEGDE ONDERDELEN als basale en typerende onderdelen van Fort De Bilt. Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de forten is, behalve dit gewoonlijk al tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden en bestrate paden en appelplaatsen. Forten werden gewoonlijk omgeven door een of meer natte of droge grachten om eventuele nadering van de omwalling of het fortterrein door een vijand tot het laatst toe te belemmeren. Forten waren gewoonlijk slechts te bereiken via een of meerdere bruggen of via een smalle landengte. Waar om waterstaatkundige of andere redenen een permanente directe verbinding tussen binnen- en buitengebied bestond, was deze zodanig uitgevoerd dat hij slechts met de grootste moeite te passeren was. Toepassing van zogenoemde ezelsruggen, monniken (bij vestingen) en / of hekwerken was hierbij gebruikelijk. Langs de buitenzijde van de grachten lag vaak een weg die, of pad, dat zowel in de vorm van een gedekte weg (glacis / enveloppe) kon zijn aangelegd, als ook wel gelijk met, of zelfs boven maaiveldniveau. Deze wegen of paden konden verschillende functies hebben, variërend van openbare weg tot onderhoudspad en ook van militaire, gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort. Buiten de natte gracht bevindt zich bovendien vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, de zogenoemde Militaire Landsgrond. Binnen, rond of nabij diverse forten zijn (al dan niet in meerdere fasen aangelegde) moeilijk doordringbare, camouflerende of anderszins functionele vormen van beplanting toegepast, zoals doornhagen, opgaand groen, hakhout en tuinbeplanting. Hiervan kunnen relictten voorkomen, maar ook heeft vaak vervanging, uitbreiding of (sterke) typologische of aanlegwijziging plaatsgevonden.

Fort De Bilt wijkt onder meer af van dit algemene beeld doordat het (voornaamste) te verdedigen acces, de Biltsestraatweg, omstreeks 1930 rechtuit door het fort is geleid, terwijl er in dezelfde tijd ook een extra voorverdediging is aangelegd in de vorm van de Betonnen Werken bij Griffenstein. Dit betekende in de praktijk dat er twee halve forten ontstonden, met in de frontale wallen in totaal drie kazematten. In meer recente jaren hebben verschillende aanpassingen van het werk plaatsgevonden, waaronder een modernisering van de woon- / kazernefuncties op het zuidelijk deel. Hiertoe zijn na de oorlog enige nieuwe gebouwen en wegen e.d. tot stand gebracht, die voor de bescherming van de aanleg van ondergeschikt belang zijn. Er ligt van oudsher een openbare omleidingsweg aan de zuidzijde rond het fort, die nu is beklinkerd. Twee voormalige toegangsbruggen aan de keelzijde van het fort zijn verwijderd, maar mogelijk zijn hiervan - net als van andere opgeruimde werken - nog resten of sporen op het fort aanwezig.

Omschrijving

FORTAANLEG MET AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (RELICTEN VAN OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN, MET HEKWERKEN EN MET VAN VOOR 1960 DATERENDE, GEBOUWDE EN AANGELEGDE ONDERDELEN van Fort De Bilt, in hoofdzaak bestaande uit een vijfzijdig, in grondplan vrijwel symmetrisch aardlichaam met een vrijwel rechte keelzijde en met vier van oorsprong hoekige bastions. Het omvatte aan de keelzijde voorheen een op een afzonderlijk eiland gelegen reduit, maar dit is

rond 1930 opgeruimd, evenals het centrale deel van de centraal gelegen kazerne. Rond die tijd is het fort in tweeën gedeeld en is de Biltsestraatweg, een van de belangrijkste toegangswegen van Utrecht, door het fort geleid. Het fort is omgeven door een natte gracht; de rond 1930 dwars door het fort aangelegde weg scheidde de gracht in een noordelijk en een zuidelijk deel, maar deze staan met elkaar in verbinding door middel van duikers. De aardwerken omsluiten het fortterrein of terreplein vrijwel geheel, terwijl ook enkele grote bomvrije gebouwen door aardwerken zijn gedekt. De aardwerken van het fort omvatten resten van opstelplaatsen voor geschut binnen de fortgracht, terwijl op verschillende plaatsen (aardgedekte) (betonnen) onderdelen uit de 19de en 20ste eeuw liggen. Het fort / de beide fortdelen worden gedeeltelijk begrensd door hekken; dit is met name het geval langs de Biltsestraatweg waar gemetselde penanten met natuurstenen kop en hiertussen lage muurdelen met daarboven ijzeren hekken met spijlen zijn geplaatst. De gracht van Fort De Bilt is nog vrijwel compleet aanwezig en vormt een ruime omkadering van de aanleg van het fort; alleen waar de gracht de Biltsestraatweg kruist zijn duikers aangelegd.

Waardering

De FORTAANLEG MET AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (RELICTEN VAN OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN, MET HEKKWERKEN EN MET VAN VOOR 1960 DATERENDE, GEBOUWDE EN AANGELEGDE ONDERDELEN van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking (20ste eeuw).

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met wegen- en padenstelsel, aarden dekking voor verschillende functies, gracht, (omleidings)wegen en door middel van grenspalen aangeduide militaire zone uit de periode 1816-1819, dat in latere ontwikkelingsfasen is verbeterd en dat zich in het bijzonder kenmerkt door de erin geïntegreerde civiele (woon)functies.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.
- * Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het verschillende fasen in de ontwikkeling van accesverdediging op grote schaal laat zien en in het bijzonder die van de toepassing van aarden dekking en van natte grachten rond forten. Uitzonderlijk is de rond 1930 door het fort geleide verkeersweg De Bilt-Utrecht, waardoor het werk feitelijk uit twee gescheiden, min of meer gelijkwaardige onderdelen bestaat.
- * Het onderdeel is redelijk goed bewaard omdat het systeem van bescherming door middel van aarden dekking vrij goed herkenbaar is gebleven en omdat het grondplan en de gehele gracht (in de toestand van omstreeks 1940 grotendeels bewaard zijn gebleven).

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie